

Brauch Magda

Lemaradunk?

avagy

Közös anyanyelvünkért

Második nyelvművelő kötetem anyagának összeállítását — egy érdekes beszélgetést — vita előzte meg. A nagyvárosi — anyaországi, budapesti — zsarogont bírálva azt bizonygattam, hogy mi, erdélyi magyarok szebben, igényesebben beszélünk (legalábbis egyelőre), s erre azt a választ kaptam, hogy ez így igaz, mégis az lesz a következménye, hogy lemaradunk, mint ahogy a moldvai csángók is lemaradtak hozzánk képest is, pedig ők őrzik az archaikus nyelvet. Maholnap oda jutunk, hogy nem fogjuk megérteni mi se az anyaországiak nyelvét (illetve ők se a miénket).

Ez az „okoskodás”, ami azért ennél több volt, meggondolkodtatott, hiszen magam is gyakran hangoztattam, hogy egy nyelven, közös anyanyelven kell beszélünk. Márpedig ez a követelmény ma sem valósul meg tökéletesen, de — ha mi még megértjük is egymást — déd- vagy ükunokáink valóban „lemaradhatnak”, azaz odáig is eljuthatnak, hogy nem értik meg az anyaországiak beszédét, és ez fordítva is igaz.

Tehetünk-e valami érdemlegeset az ellen, vagy sem, ezt majd a jövő dönti el, de — különösen sajátos helyzetünkben, a szórványban, ahol az anyaországból áradó hibaözön és furcsa divatjelenségek mellett az állandó román nyelvi befolyással is számolni kell — nem maradhatunk tétlenül és tehetetlenek, mert anyanyelvünk veszélyben van. Márpedig számunkra az anyanyelv magát a megmaradást jelenti.

A moldvai csángók nyelvhasználatával való összehasonlítás sántít, hiszen ők évszázadokon át elszigetelt nyelvi közösségben éltek román nyelvi környezetekben, tehát sem az erdélyi, sem a magyarországi magyarsággal nem volt kapcsolatuk (a csángó tömegeknek), így egyrészt valóban archaikus formákat használnak, valamint egyéni hangtani sajátosságokat, másrészt a környező román nyelvből vagy nyelvjárásból rengeteg kifejezést vettek át, az erdélyi magyaroknál jóval nagyobb mértékben. Elméletben az erdélyi városok és falvak magyarságának nyelve is elkülönülhet, elmaradhat az anyaországitól, a beszélt (esetleg írott) nyelvhasználatától is. De vajon a gyakorlatban is?

Erre a kérdésre keressük a választ.

* * *

Az irodalmi nyelv írott és beszélt változatának használata tekintetében napjainkban egyenrangúak vagyunk az anyaországi magyarokkal. Persze, ez itt sem, ott sem mindig tökéletes, mert ahhoz, hogy valaki igényesen írjon, beszéljen, nem elég az anyanyelvet 3-4 éves korban elsajátítani. Ahhoz igényes anyanyelvi környezet, nevelés, családi példa, anyanyelvi iskola, olvasottság és még jó néhány tényező szükséges. Ehhez nem mindenki jut hozzá, és így — önhibáján kívül — elmarad az igényes nyelvhasználatról, a határ bármelyik oldalán éljen is. „-Suk — -sükölni”, „-nákolni” fog, mert így hallja szüleitől vagy nagyszüleitől, iskolatársaitól, játszópajtásaitól, így szokja meg, így használja talán egész életében. Ismétlem: ez országhatároktól független. Az viszont már súlyosabb hiba, ha bizonyos nyelvi pongyolaságok éppen a minden beszélő számára iránymutató, példaértékűnek hitt hírközlő szervezetekben tűnnek fel, hangzanak el. Itt elsősorban az anyaországi rádió és televízió vagy az írott sajtó nyelvére gondolok, ahol nem mindig tesznek különbséget az „egyelőre” és „egyenlőre” között vagy a „hagy” ige felszólító módú alakját mindig így ejtik: hagy mondjam, hagy ajánljam stb. (hadd helyett). Az is megfigyelhető, hogy az anyaországban — a hivatalos nyelvhasználatban — a vezetőség, könyvelőség, sőt néha az igazgatóság helyett csak a vezetés, könyvelés, igazgatás kifejezéseket használják, pedig ez utóbbiak nem egy testületet, egy hivatalt jelentenek, hanem magát a cselekvést. Ezek a pontatlanságok még nem kerültek át a mi nyelvhasználatunkba, de ezt nem tekinteném „lemaradás”-nak. Nagyon remélem, hogy ezen a téren nem is fogunk „felzárkózni”.

Talán igaz, hogy Erdélyben, elsősorban a Székelyföldön gyakoribb ma is a „-suk-sük-ölés”, még inkább a „-szuk-szük-ölés” (ami tulajdonképpen ugyanaz, csak az utóbbi valahogy kevésbé kirívónak tűnik), hiszen a nyelvészek nyelvjárási sajátosságának könyvelik el, de a jelenség magyarországi nyelvterületen sem ritka. Néhány éve a televízió időjárás-jelentésében sorozatosan elhangzott a következő mondat: a hideg (meleg) levegő „elárassza térségünket.” Hallottam a hírközlésben az „elakassza”, „elossa” alakokat is. Az ikes ragozás viszont Erdélyben őrződött meg jobban, főleg a valódi ikes igékben (eszik, iszik, alszik, játszik stb.), ami — szerintem — olyan „lemaradás”, amelyet nem kell behozni. Ugyancsak az anyaországi hírközlés nyelvében terjed egyre nagyobb mértékben — és itt a legnépszerűbb riporterekre, bementőre gondolok, akiknek szavait milliók hallják, figyelik — az „aki” vonatkozó névmás használata a gyűjtőfogalmak után, azokkal kapcsolatban: a vállalat, a párt, a szervezet, a csapat, a csoport stb., aki (vagy akik)...

Állításaimat konkrét példákkal tudom igazolni, és ezek száma nem kevés. A személyek neve előtt használt határozott névelő az anyaországban már annyira elterjedt (a legigényesebb beszédben is, sőt a szépirodalmi művekben), hogy a példákat már jegyezni sem érdemes, legfeljebb az ellenpéldákat, ha még léteznek ilyenek. Különösen akkor bántó ez a nyelvi jelenség, amikor nem a Pistáról vagy

a Mariról van szó, hanem a Bartókról, a Lisztről, a Kossuthról és így tovább. Megfigyeléseim szerint Erdélybe ez még nem gyűrűzött át, reméljük, nem is fog. Vállaljuk inkább a lemaradást.

* * *

Lemaradás?

Igen. Van anyanyelvünknek egy olyan területe, amelyről ezt határozottan kijelenthetjük. Ez a hivatalos-adminisztratív nyelvhasználat.

Az okok közismertek. Szülőföldünkön — a szórványban teljes mértékben — román az adminisztráció nyelve: a hivatalokban, a közigazgatásban, a munkahelyek túlnyomó többségében, az egészségügyi intézményekben stb. Saját tapasztalatból tudom, hogy számunkra, itt élő magyar anyanyelvűek számára hátrányt jelent, ha ügyintézés közben is „magyarul gondolkodunk”, azaz először nem a megfelelő román kifejezés jut az eszünkbe (ez a bevásárlás alkalmával is igaz). A többségnek azonban hamarabb jut eszébe a „dovada”, mint az igazolvány, az „adeverinca”, mint az igazolás, a „dobânda”, mint a kamat, a „buletin”, mint a személyi igazolvány. Dialektikusan tekintve a helyzetet, talán ez így van jól. Arra viszont tekintettel kellene lennünk, hogy ami itt jó, az helytelen, sőt, érthetetlen az anyaországban. Ott — bizonyos mértékben — szókészletet kell cserélnünk, ha egy nyelven és érthetően akarunk beszélni. Nem mondhatom, hogy blokkban lakom, mert ott a blokk az áruhoz mellékelt számlát jelenti, amelyben bajos volna lakni. Néha úgy tűnik, hogy nekünk, romániai magyar anyanyelvűeknek, legalább három kifejezést kell ismernünk egy-egy fogalom megnevezésére. Tudnunk kell a megfelelő román szót vagy kifejezést, de azt nem mindig fordíthatjuk le saját anyanyelvünkre, mert az anyaországban így sem értenék meg. Tipikus példa erre a „vechime în câmpul muncii”, amelynek tükörfordítása (régiség a munka mezején) „odaát” legalábbis nevetségesnek tűnik. Az anyaországban ezt a fogalmat munkaviszonynak nevezik, amely így is helyettesíthető: a ledolgozott évek száma, szolgálati idő. Ha nem így mondjuk, valóban le vagyunk maradva. Ezért helyes, ha a magyar sajtónyelv Erdélyben is így használja. Számos hasonló példát említhetek az egészségügy, a közlekedés, a tanügy stb. területéről. Napjainkban, amikor egyre sűrűbbé válnak a tapasztalatcserék, esetleg tanügyi, egészségügyi dolgozók huzamosabb vagy végleges áttelepülése, fokozottan ügyelni kellene arra, hogy egy nyelven beszéljünk, az anyaországban használatos, megszokott és hivatalos kifejezéseket alkalmazzunk. Sajnos, ez még a diplomások esetében sem mondható el minden esetben. Orvosok, akik már évek óta magyar állampolgárok, még mindig használják a „lázat csinál”, „infarktust csinál” stb. tükörfordítást, valamint a „diszpenzár”, „poliklinika”, „perfúzió”, sőt a „szóra” szavakat, még mindig nem tanulták meg, hogy a „trimitere” az odaát nem küldőpapír, hanem beutaló valamilyen vizsgálatra, és a kórházi elbocsátót zárójelentésnek nevezik, a vizsgálat eredményét leletnek. Az ott „vendégszereplő” vagy véglegesen áttelepült tanárok pedig nem szokták meg, hogy az elméleti líceum ott

gimnázium, a pedagógiai líceum tanítóképző, a katedra tanszék, a téza évharmadi dolgozat, az extemporál röpdolgozat vagy rögtönzés, a kárnet pedig ellenőrző könyvecske. Elnézést kérek az illetékesektől, tudom, hogy mindezt nélkülem is tudják. De így is használhatják? Mert, ha nem, akkor hiába tudják. Jó volna, ha már itthon is megszoknák az anyaországban használt magyar kifejezéseket, mert ha nem beszélünk egy nyelven, valóban csúnyán lemaradunk.

* * *

Lemaradunk?

Sajnos, sok esetben ez egyértelműnek tűnik. Az utca embere — beleértve gyakran a magasabb képzettséggel, iskolázottsággal rendelkezőket is — „veszi a villamost” (még jó, ha nem a trámvájt), az aubtóbust stb., „elveszíti” a vonatot, abonamentet, esetleg biletet vesz, navétázik és nem ingázik. A jogosítványt kárnetnek hívja, a járdaszegélyt bordurának és így tovább. Nemcsak itt, Magyarországon is. Az élelmiszerboltban, illetve alimentara-ban ott is jaurtot, franzelát, friskát kér, mert talán nem is tudja ezek ottani nevét (nem mindig a magyar nevét, mert a joghurt sem magyar szó, a kefir sem, de ott így használják hivatalosan is). Nem véletlen, hogy az eladók nem értik a „nyelvünket”, hiába beszélünk magyarul. Sajnos, ez a keveréknyelv annyira elterjedt, hogy szinte lehetetlen megfékezni. Egyik ismerősöm kb. 15 éve magyar állampolgár (és erre nagyon büszke), de még mindig „pungát” kért tőlem a csomagoláshoz (pedig diplomás, végig magyar iskolába és egyetemre járt).

Ez a valóságos helyzet. És nem csak a szórványban. Maros megyei idős rokonom szinte semmit nem tudott románul, de a munkanélkülit ő is így nevezte: somér. Honnan tanulta ezt a szót, mikor már alig járt ki a házból? Fogalmam sincs. A családja nem így használta.

* * *

Lemaradunk? A köznapi nyelvhasználat, a társalgási stílus szempontjából is?

A köznapi beszéd stílusát általában a közvetlenség, a természetesség jellemzi. Ilyenformán eltűri az apróbb pongyolaságokat is. Szókincse is heterogén, vannak benne tájnyelvi, csoportnyelvi, zsargon elemek, familiáris, tréfás, sőt durva, trágár szavak is. Ezeknek az elemeknek a gyakorisága a beszélgetés témájától, a beszélő műveltségi fokától, életkorától, egymás közötti kapcsolatától és még számos szubjektív körülménytől függ. Az a kérdés, hogy van-e külön erdélyi, felvidéki stb. és anyaországi társalgási stílus, hiszen ebben a beszédkategóriába jóformán minden belefér, azaz annyiféle ez a stílus, ahány baráti társaság, baráti kör létezik. Csakhogy ez mégsem lehet így igaz (bár logikusnak tűnik), mert a köznapi beszélgetést folytató baráti körök nem elszigetelten élnek, és a gyakran előszeretettel használt, futótűzként terjedő kifejezések e szavak „szülőanyjához” földrajzilag közelebb állók között használatosak. Magyarán a nagyvárosi zsargon az ottani

utcákon, szórakozóhelyeken, járműveken, baráti társaságokban használatos elsősorban, és mire egy-egy ilyen kifejezés, divatszó nálunk is elterjed, ott már ki is mehet a divatból. Tehát igaznak tűnik, hogy a köznapi beszéd terén is lemaradunk, illetve elmaradunk a pesti nyelvi divattól. A kérdés azonban ezúttal az, hogy érdemes-e követni ezt a divatot.

A nyelvben — elsősorban annak beszélt, hétköznapi változatában — ugyanúgy létezik a divat fogalma, mint az élet egyéb területein. Azt szokták mondani, hogy ami divatos, az szép is, vagy megfordítva: mindig az szép, ami éppen divatban van.

Ha ebből a (vitatható) véleményből indulunk ki, akkor egyértelműen helyeselnünk kell az utóbbi 10-15 évben kialakult „új magyar nyelvet”, amit azért nevezek így, mert hemzseg az új vagy új értelemben használt szavaktól, kifejezésektől, kicsinyítésektől, elferdített szóalakoktól, esetleg az angol-amerikai nyelvből átvett tükörfordításoktól. Ezek divatja egyre terjed, elsősorban az anyaországban, de részben átgyűrűzik annak határain túlra is. Egyelőre csak részben, vagyis kisebb mértékben. Vagyis megint lemaradunk. De lássuk, miről.

Néhány — valószínűleg más nyelvek mintájára alkotott — kifejezés már az irodalmi nyelvhasználatba is bekerült, ráadásul olyan gyakorisággal használva, hogy több más, magyarosabb kifejezést szorít ki onnan. Ilyen a „kap már egy esélyt”, illetve „adnak neki még egy esélyt”, az „arról szól” vagy „szól valamiről” (azt jelenti, az a lényege értelemben), a „sajnálom” szó bármilyen bocsánatkérés helyett, a „kihívás” a próba, feladat, próbatétel, nehéz helyzet, megpróbáltatás helyett. Továbbá ilyen az „az (ez) egy dolog” kifejezés a főnév hangsúlyozásával, de nincs vele szemben egy másik dolog (pl. Az öltözködés az egy dolog). Nagyon elterjedt a töltelékszóként használt „nem igazán” és az „igazán”, méginkább az „igazándiból” kifejezés. „Strandidőnek nem igazán mondanám, ugyanis a hőmérséklet nem igazán támasztja alá” — hangzott el egy meteorológiai jelentésben. „Nem igazán tudok korcsolyázni” — mondta egy megkérdezett riportalany, majd kiderült, hogy sohasem volt a lábán korcsolya. „Igazándiból a rántás a sűrítés” — hangoztatták egy főzésről szóló műsorban. Ez a szó fok- és mértékhatározó volna, de „igazándiból” nem fejez ki sem fokot, sem mértéket. Másik divatos szó a „működik” ige. Valamikor csak a gépek, felszerelések, esetleg a szolgáltatások működtek, ma már minden: a szerelem, a barátság, a házasság, a szokások, a magatartási formák stb. „Én nem így működöm. Én nem gyűlölök.”, „ez nem úgy működik, hogy elmegyek, mert kedvem van hozzá.”, „védődő vagyok, tudom, hogy kell működjön egy négy és fél hónapos gyermek.”, „nem váltak el, mert működtek a gyerekek” (azaz voltak). Ezek a divatszók, -kifejezések valószínűleg tömörségük okán terjedtek el ilyen mértékben, mert igényes beszédben is számottevő a ma még kissé szokatlan, de nem helytelenül használt igék: a nagytakarít mintájára keletkezett nagymos, kismos, gyorsír, gépír, társasozik, balettáncol, versenytáncol, népitáncol, gyorstisztít stb.; ugyanezzel magyarázható a már kevésbé helyeselhető sok rövidített országnév: Magyarba,

Spanyolba, Törökbe, Görögbe stb. megyünk. Talán az is innen származik (a nyelvi kényelemszeretettől), hogy bennünket, erdélyi magyarokat röviden és egyszerűen románoknak neveznek, ami csak azért helytelen, mert nem fedti a valóságot, nem különböztet meg a valódi román nemzetiségű és anyanyelvű honfitársainktól.

„Pestiesen szólva” — mi, erdélyi magyarok (vagy „románok”) így szoktuk nevezni az utóbbi években Magyarországon elterjedt új kifejezéseket, szavakat, melyek az ottani nyelvi érintkezés, főleg a társalgási nyelv ma már állandó tartozékai: „jó kérdés”, „ilyen nincs”, „Nem mondod?” „Ennek már annyi.”, „Nem úgy gondoltam.”, „maga alatt van”, „mákja van”, „Ez nem semmi.”, „Hülyét kapok tőle.”, „Benne van a buliban.”, „Dobok egy hátast.”, „Felejtsd el!”, „Figyelj!”, „Ne viccelj!”, „Adj neki egy kis időt!”, „Ne ragozzuk tovább!”, „Tele van a hócipő.”, „Nyomja a sódert.”, „Nem kell rizsa.”, „Felkapta a vizet.”, „ez király (tök király)”, „ez ciki (vér ciki, tök ciki, baromi ciki), „beszól neki”, „parázik”, „kiakad, kiakaszt (totál kiakaszt valakit)”, „megszívja, megszívta (valakit)”, „ki van bukva”, „elbukta (a pénzt, játékot stb.)”, „lenyúl valamit, valakit”, „nyomul (valaki után)”, „béna, bénáz, elbénáz (valamit)”, „kajás” (éhez értelemben), „elmegy a sunyiba vagy elküldte a sunyiba” stb. Az is érdekes újítás, hogy a „Hogy mondhatsz ilyet?” helyett lépten-nyomon a „Miről beszélsz?” kifejezést használják, a „Hogy vagy?” esetleg a „Nem történt bajod?” helyett csak azt kérdezik: „Jól vagy?” (ez különösen akkor furcsa, ha egy ájulásból magához tért embertől vagy egy balesetet szenvedőtől kérdezik). Továbbá egyre jobban terjed a „per pillanat” és a (3) óra „magasságában” kifejezés, a „rinyálás” a panaszkodás, siránkozás helyett, de ige formájában: (rinyál) azt is jelenti: kér valamit, könyörög. Ez utóbbiak nem túl szerencsésnek mondható képződmények, arról nem is beszélve, mennyire terjed a durva, trágár kifejezésmód. Ez utóbbira nem akarok kitérni, csupán egy példát említenék: a „kirúg” ige ma már általánossá vált: senkit sem bocsátanak el, senkinek sem szűnik meg a munkahelye, nem szakítanak vele (párkapcsolatban), mindenkit csak kirúgnak: a dolgozót, az alkalmazottat, a házi-tanítót, az ügyvédet, a háziorvost, a szerelmes párok egyikét. Nemcsak szebb, kíméletesebb beszédmódról, hanem a nyelv szegényedéséről van itt szó.

Végül, de nem utolsó sorban (ezt most nem közhelyként használom), beszél-nünk kell az utóbbi években egyre jobban terjedő kicsinyítési divatról, ami szintén — elsősorban — az anyaországi beszélt nyelvre jellemző.

Kicsinyítés, szórövidítés, „szóbecézés” anyanyelvünkben — és valószínűleg más nyelvekben is — mindig létezett. Ilyenek voltak a mindenkori gyermeknyelvi szavak, amelyek családonként is változhattak: mami, papi, tati, bibi, később a sulis, diri, mozi, foci, fagyis, csoki. Nehezen vagy sehogy sem talállok rá magyarázatot, hogy ez a gügyögő nyelv, ez a kicsinyítési tendencia miért terjedt el napjainkban olyan mértékben, ahogyan elterjedt. Ma már szinte minden főnevet lehet — és sokan akarják is — kicsinyíteni -i, ritkábban -csi, -ó, -kó képzőkkel. A jelenség talán elsősorban a diáknyelvben terjed, és ez érthető, hiszen diákzsargon mindig

létezett, a fiatalok így akarnak elkülönülni az általuk kissé lebecsült idősebb korosztálytól. Nem véletlen, hogy kicsinyítik, elferdítik a tantárgyak megnevezéseit: töri, fölci, matek, tesi stb. és az iskolai élet más fogalmait: diri, oszi, doga, vagy más fogalmakat: randi, dumcsi, pulcsi, ruci, naci (ez utóbbiak teljesen újak) stb. Ez a tendencia tehát társadalmilag, sőt lélektanilag is megmagyarázható. Az viszont már kevésbé, hogy miért követik ezt a divatot a felnőttek is, akiknek szájából már nem hangzik ilyen természetesen a kicsinyítés, a gügyögő beszéd. Deme László professzor szavaival élve: „a gyermeket nem fölemeljük, hanem négykézlábra ereszkedünk melléje”. Vagy netán az idősebbek ezzel szeretnének „impónálni” a fiataloknak, „jó pontokat” elérni náluk? Talán ezzel magyarázható, hogy a kicsinyített, megrövidített szavak száma napról napra növekszik. Megjelentek (a budapesti piacokon írásban is) az „új” zöldségnevek: pari, ubi (kígyóubi, koviubi), kápi, foki, nari, mandí (mandarin vagy mandula), mogyi (a mogyorót tartalmazó zacskón is!), öszi, gyümisali stb. Ezekhez csatlakoznak az élet más területeiről származó kicsinyítések: uzi, vacsi, szoli (szolárium vagy szolgálat), szabi, kori, görkori, zacsí, hari (harapás), ari (aranyos) anci (anyu), uszi, meglepi, pletyi, bünti, vadiúj, moci (motorkerékpár), uncsi (unalmas vagy unok), tesó, uncsitesó, vegu (vegetáriánus), vegikolbi (gombából készült kolbász), tetkó (tetoválás) stb. Igéket is képeznek e kicsinyített szavakból: nyafizik, pletyizik, korizik, vacsizik stb. Ezeket a szavakat felnőttek és fiatalok egyaránt használják, sőt, néha megfigyelhető, hogy a felnőtt kezdeményezi az ilyen beszédet (Szeretsz zongizni? — kérdezi gyermek riportalanyát a rádióriporter). Ezek szerepelnek az I. évfolyam cikkében.

Ezeket a — főként anyaországi — új nyelvi formákat, jelenségeket mi, erdélyi magyar anyanyelvűek jóval ritkábban használjuk, bár tagadhatatlanul átvesszük egyiket-másikat. Ez nem is lehet véletlen, hiszen a határok igen könnyen átjárhatóak. Tapasztalataim szerint azonban — igaz, hogy csak a saját ismeretségi körömre hivatkozhatom — általában nem szívesen „majmoljuk” az ilyen beszédet, az ép nyelvérzékű embereknek ez a nyelvi divat nem nyeri el a tetszését, hiszen kétséget kizáróan rontja szép anyanyelvünket. [Erre gondolva írja Tótfalusi István Kis magyar nyelvclinika című könyvében: „Szomorú lenne, ha ez az infantilis gügyögés még ennél is tovább terjedne, és hovatovább államunk hivatalos elnevezését Magyi Köztire kellene változtatni.”]

Erről a nyelvi divatról azért jó volna lemaradni.

* * *

Elérkeztünk a következtetésekig, de a címben fölített kérdésre nem sikerült egyértelmű választ adni.

Nem sikerült, mert a lemaradás nézőpont kérdése. Saját véleményem sem lehet értékítélet, csak magánvélemény, egyéni nézőpont.

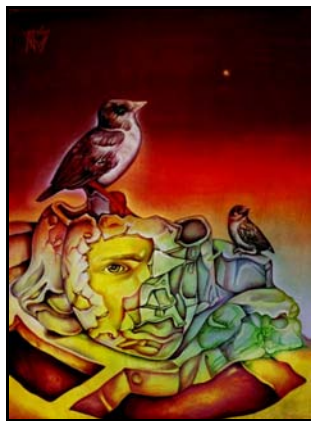

Az talán egyértelmű, hogy a keveréknyelv használata lemaradást jelent, hogy egyszerre csak egy nyelven szabad beszélnünk (bármelyik nyelv legyen is az).

Ami a — főleg anyaországi — új nyelvi divatjelenségeket illeti, azokat nem lehet egyértelműen sem elfogadni, sem elítélni. Van, aki úgy véli, lemaradunk, ha nem követjük ezt a divatot, de ő maga mégsem követi. Van, aki utánozza, mert megnyerte a tetszését, úgy érzi, csak így figyelnek föl rá beszélőtársai. Van, aki úgy véli, így válik színesebbé, érdekesebbé a beszéde. Van, aki nyelvromlásnak tartja a túl merész újításokat, ezért elzárkózik azok használatától. Van, aki szélmalomharcot kezd ellenük, mert nem kíváncsiak a véleményére, vagy kisebb gondjuk is nagyobb, mint anyanyelvük szavainak megválogatása.

Ami azonban biztosnak látszik: az anyaországiak szemében mi, erdélyi magyarok, mindenképpen lemaradunk. Ha román szavakat, tükörfordításokat keverünk beszédünkbe, lesajnálva veszik tudomásul, hogy rosszul beszélünk magyarul, és igazuk van. Ha szépen, helyesen, választékosan beszéljük anyanyelvünket — esetleg használjuk a náluk divatos kifejezéseket is (a nagyobb hatás kedvéért), akkor azon csodálkoznak, hogy milyen jól tudunk magyarul. Talán meg is kérdezik, hogy ezt hol tanultuk meg (mint egyszer az egyik riporter egy régebbi televíziós műsorban).

Az ilyen kérdésekre, az efféle beszédre nem is szabad odafigyelni, mert aki tudatosan törekszik a helyes és szép beszédre, és megszokta, hogy csak így lehet beszélni, az felülemelkedik az ilyen dilettáns megjegyzéseken. Az anyanyelv birtoklása — Kosztolányival szólva — erős várunk, el nem fogyó kincsünk, ha jól őrizzük, ha nem tékozoljuk el. Ez olyan igazság, amely mindenkor és mindenütt — országhatároktól függetlenül — érvényes, és az is marad.

Molnos Zoltán: FÉSZEK

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében

VII.

**Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867)
az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan**

III.

A reformkori magyar irodalom, a magyar nyelven folyó megélénkült közélet, az anyanyelvű iskolázás, az Akadémia megalakulása mind hozzájárult a nyelvújítás betetőzéséhez. Jelentős szerepe volt annak is, hogy 1820 után Pest—Buda vált az ország szellemi központjává, itt működtek a múzeumok, a könyvtárak, az egyetem, élénk az irodalmi és társasági élet, s 1837-ben itt kezdte meg működését az *állandó magyar nyelvű színház* is.

Kolozsváron az 1811 óta gyűjtésből épülő, Farkas utcai kőszínházat, az *állandó magyar színeszet első otthonát* még 1821. március 12-én megnyitották, s 1822. december 26-án bemutatták az *első magyar operát, Ruzsitska József* művét, a *Béla futását* (Gaal György. 2001. 20.)

Mit jelentett az anyanyelvoktatásunk számára a színház? Nagyon sokat.

Legkorábbi „drámai” emlékeink még a XVI. századból valók, s a XVII. és XVIII. századból már tömegével maradtak fenn ún. *iskoladrámák* latin és magyar nyelven. A színjátszás fellendítésére irányuló tudatos szándék Bessenyei György programjában jelent meg. A felvilágosodás programjában a költők, írók, gondolkodók a nyelv művelés (és ezen keresztül a művelődés, a „*népművelés*”) hatékony, talán leghatékonyabb eszközét látták benne, úgy érezték, a színpadon elhangzó szavak sokkal több emberhez juthatnak el, mint a folyóiratok, a könyvek. Nem tudjuk, de talán a korabeli magyartanárok értékelték a színpadon elhangzó szavakat, és el is vitték diákjaikat az előadásokra. A vándorszínészek előadásaira tódult a falvak fiatalja, öregje. A nemegyszer mostoha körülmények között játszó „*komédiások*”, ahogyan akkor nevezték őket, részt vállaltak abban a munkában, amelyet a magyar nyelv ügyében fontosnak érzők végeztek. Még egy-két év, s olyan színészpálánták is felbukkannak, mint Petrovics Sándor, Arany János... S a XIX. század közepére megszületett nemzeti drámánk is, *Katona József* (1791–1830)
